

PROMJENE U MAĐARSKO-JUGOSLAVENSKO-TALIJANSKIM ODNOSIMA 1926—1927

G. Magos

I. POOŠTRENJE PITANJA TRŽIŠTA U MAĐARSKOJ

Od druge polovice 1926 gospodarske su se prilike u Mađarskoj osjetno popravile. Stabilizacija, pokrenuta uz pomoć Društva naroda još sredinom 1924, uspjela je. Ravnoteža državne privrede ponovo je uspostavljena, inflacija završena; podignuta je Mađarska Narodna banka, uvedena čvrsta valuta i učinjen kraj privrednom kaosu, iz kojega je u posljednjim odsjecima inflacije bila već izrasla politička kriza.

Čim su teškoće u vezi sa stabilizacijom prestale i čim je prošla deflaciona kriza pa su se smirili i valovi međunarodnog skandala oko afere s krivotvorenjem franaka, privredni je uspon započeo. Ta je stabilizacija stvorila mirnu i sigurnu atmosferu za djelatnost kapitala. Premda je još bilo zapreka, proizvodnja je bila toliko pojačana, da je čak natkrilila razinu predratne produkcije. Uspjelo je pribaviti inozemne zajmove pod sve povoljnijim uvjetima (ali ipak težima od predratnih), a ubrzano je i unutrašnje stvaranje kapitala, koje je došlo do izražaja u bankovnim ulozima, povećanju uloga na tekuće račune, uspjesima velikog prometa novoosnovanih bankovnih i industrijskih akcionih društava te u općem naglom usponu trgovačke djelatnosti.

Mađarska se industrija u godinama stabilizacije razvijala pod povoljnim uvjetima. Državna samostalnost i autonomne carinske tarife, što su stupile na snagu 1. I. 1925, omogućile su nagli razvoj brojnim granama industrije, koji se razvoj u doba Monarhije ne bi bio mogao ostvariti.

Ukupna vrijednost industrijske proizvodnje već je 1927 dostigla i premašila njezinu razinu iz 1913, ali razvoj različitih grana privrede nije bio ujednačen. Dok je, naime, laka industrija napredovala divovskim koracima, teška industrija nije ni 1929 prešla razinu predratne. Značajne teškoće oko iznalaženja tržišta, koje su se pojavile u cijelom svijetu, otežavalo je mađarskim industrijama željeznih, kemijskih, mašinskih i još nekih proizvoda, napose još i to, što su te grane industrije, podešene za tržišta bivše Monarhije, poslije Trianonskog mirovnog ugovora izgubile svoja tržišta zaštićena starim carinskim barijerama i što je njihov kapacitet bio prevelik za potrebe unutrašnjeg tržišta u novonastalim prilikama. Tako je u Mađarskoj bilo pooštrenje pitanja tržišta ubrzano i ovim specifičnim uzrocima.

Istina, gubitak izvoza uravnotežen je, bar do izvjesne mjere, povoljnim djelovanjem samostalnih carinskih tarifa i porastom sposobnosti robe potražnje i potrošnje na unutrašnjem tržištu, prvenstveno u okvirima narudžaba za državne investicije, ali su te državne investicije bile povoljne samo za jedan

dio industrije, jer državna investiciona politika nije mogla utrošiti i proizvode teške industrije. Da bi, naime, unutrašnje tržište moglo teškoj industriji osigurati primjenu punog kapaciteta njezine proizvodnje, morao bi se provesti program naoružanja u datim okolnostima; u nedostatku takva programa baš je pitanje pronalaženja vanjskih tržišta postalo za zainteresiranu i ugroženu tešku industriju akutno.

Mirovni je ugovor lišio mađarsku poljoprivredu onih sigurnih i unosnih tržišta, što su joj stajala na raspolaganju unutar austro-ugarskoga carinskog područja. Djelovanje te promijenjene situacije bilo je osjetljivo otežano još i time, što je mađarska poljoprivreda, koja je dotle uživala monopolistički položaj, bila primorana da svojim zastarjelim i zaostalim poljoprivrednim proizvodnim sredstvima sudjeluje u međunarodnoj utakmici za osvajanje tržišta. Uza sve to nisu u prvim poslijeratnim godinama nastale neke vidljivije teškoće oko plasiranja zaliha, jer ni prirod nije bio dostigao razinu predratnoga, a u čitavom se svijetu osjećao manjak poljoprivrednih proizvoda, dok je unutrašnje tržište bilo u doba inflacije također pogodno za plasman tih proizvoda. Međutim, već od sredine dvadesetih godina, kad je poljoprivredni prirod u svijetu dostigao i premašio predratni, naišla je i prodaja poljoprivrednih proizvoda na teškoće. Općeniti pad cijena učinio je kraj godinama poljoprivredne konjunktura.

U doba gospodarskog uspona 1927/28, kada je porasla industrijska i poljoprivredna proizvodnja, porastao je doduše pritjecaj, ali je izvoz opao. Tada je pitanje pronalaženja tržišta postalo središnji problem i u privrednom životu Mađarske, a ukoliko je njegovo značenje raslo, zaoštravale su se i suprotnosti među vladajućim klasama u Mađarskoj i među različitim njihovim slojevima i zainteresiranim grupama. Pojačano zaoštavanje pa, štoviše, i ogrubljanje raspi i sporova oko pitanja trgovinske i carinske politike pokazalo je u najneposrednijem obliku, da su u koaliciji, osnovanoj u doba priprema za stabilizaciju, nastale poslije 1927 sve uočljivije pukotine, da je u rastvoru, zasićenu kompromisima, započeo proces kristalizacije.

Uspjeh stabilizacije i privredni uspon ojačali su snage kontrarevolucionarnog poretka. Sve jači utjecaj privrednih snaga prenosio se s porastom privredne moći države, preko sve brojnijih grupacija političkih faktora, i na vanjskopolitičku djelatnost. U godinama stabilizacije porasla je novčana i ekonomska ovisnost o međunarodnom kapitalu, ali je istotako porasla i politička i ekonomska snaga mađarskih vladajućih klasa. Iz tla stabilizacije iznikle su dvije tendencije: novčano podjarmljivanje države moglo je postati plodonosno samo tako, ako se ojača njezina privredna stabilnost, ali su jačanjem državne privrede sve više izrastale one snage, koje su u sebi nosile tendenciju osamostaljivanja od ugovora sklopljenih s međunarodnim kapitalom. U drugom odsjeku razdoblja stabilizacije, dakle u godinama 1926/27 — 1928/29, izbile su na površinu tendencije osamostaljivanja kako u privrednom, tako i u političkom životu, pa u krajnjoj liniji i u vladinoj »aktivnijoj vanjskoj politici«.¹

¹ Bethlen je početak »aktivnije vanjske politike« prvi put javno istakao u svom govoru u parlamentu 19. V. 1927. Usp. Govori i spisi grofa L. Stjepana Bethlena II, Budimpešta 1933, str. 178.

II. JUGOSLAVENSKO — MAĐARSKO ZBLIŽENJE (1926)

Sve veći porast teškoća oko izvoza robe zaprijetio je opasnošću krize. Rješenje problema pronalaska inostranih tržišta postalo je jednim od središnjih zadataka vladine vanjske politike. »Što izvoz naših proizvoda na Zapad postaje teži, tim smo više upućeni na to, da našim proizvodima otvorimo slobodne putove prema istočnim državama« — naglasio je predsjednik vlade u svom govoru pred Gornjim domom 2. VII. 1927.² U datim je prilikama otvaranje slobodnih putova mađarskoj robi bilo moguće samo miroljubivim, mirnodopskim sredstvima, dakle međunarodnim pregovorima, te trgovinskim i sličnim ugovorima. Mađarske se vladajuće klase, međutim, nisu odricale ni one protivne mogućnosti, da — kad se za to ukažu povoljne prilike — pribave sebi tržišta i uz pomoć oružja, samo što su u tom smjeru mogli 1926 i 1927 čak i prve pripreme obavljati jedino u tajnosti.

Za ostvarenje uvjeta »aktivnije vanjske politike« morala je mađarska vanjska politika prenijeti svoje težište na rješavanje najhitnijeg zadatka — da najzad uredi još neraščišćena pitanja sa susjednim zemljama. Ključno je pak pitanje bilo, gdje da se počne?

Od četiriju susjednih država Mađarske, tri su bile članice Male Antante. Što je više labavio utjecaj francuskog imperijalizma, to su jače popuštale i kopče, koje su spajale Malu Antantu. Poraz avanture s Ruhrskom krizom, zatim Lokarnski sporazumi, u kojima su »zaboravili« na garanciju njemačko-poljskih, njemačko-čehoslovačkih i istočnih granica Njemačke uopće, još su više oslabili utjecaj Francuske u istočnoj polovici Evrope. Uz Francusku je zapravo dosljedno ustrajala samo Čehoslovačka, Rumunjska je kolebala, a Jugoslavija se sporazumijevala s njezinim takmacem — Italijom.

Jugoslavija je bila najranjavija točka Male Antante. Od svih njezinih članica, jedino je Jugoslavija imala neposredne granice s Italijom. Na nju je zato najosjetljivije pala težina talijanskog imperijalizma, pritisak kojega se znatno pojačao poslije francuske biamaže u Ruhrskom području. Talijani su razvili pojačanu djelatnost da prošire svoj utjecaj u basenu Sredozemnog mora i na Balkanskom poluotoku, a Jugoslavija nije imala nikakva oslona, da bi im se mogla suprotstaviti. Iskoristivši neuspjeh ruhrske avanture, talijanski su imperijalisti u rujnu 1923 zaposjeli Rijeku. Jugoslavenska se vlada mogla uvjeriti, da u datoj situaciji ne može računati na pomoć Francuske. Zato je Jugoslavija na beogradskoj konferenciji ministara vanjskih poslova Male Antante u siječnju 1924 odbila Benešov prijedlog, kojim je pozvao Jugoslaviju (i Rumunjsku) da se priključe francusko-čehoslovačkom ugovoru o prijateljstvu i vojnom savezu, koji je zapravo već stajao neposredno pred potpisivanjem. Jugoslavija nije mogla nastaviti s preuzimanjem obaveza da i dalje vodi isključivo profrancusku politiku, jer bi to bio izravni izazov Italiji. pa je — tako dugo dok nije mogla računati na efikasnu potporu sa strane svojih saveznika — bila primorana da se približi Italiji.

O daljem labavljenju jedinstva Male Antante svjedoče konferencije u Temišvaru, održane u veljači 1926, na kojima se već osjetilo djelovanje nove situacije, što se je oblikovala poslije Lokarnskih sporazuma. Mala Antanta

² Ibid. II, str. 181.

nije na toj konferenciji mogla zauzeti jedinstveno stanovište u pitanju mađarskog skandala s falsificiranjem franaka prvenstveno zbog toga, što se Jugoslavija nije složila s borbenim stavom ministra vanjskih poslova Čehoslovačke Beneša. Taj odvojeni stav Jugoslavije ostavio je dobar utisak u službenim krugovima Mađarske.

Malu Antantu su razrivale i gospodarske suprotnosti između ekonomski ojačale Čehoslovačke, koja je unutar samog saveza izbijala na vodeći položaj, i ostalih dviju članica Antante. Čehoslovačka je carinska politika vršila težak pritisak ne samo na mađarski, nego i na jugoslavenski i rumunjski izvoz poljoprivrednih proizvoda. Jugoslavenska i rumunjska štampa u više su prilika živo negodovala protiv takvih čehoslovačkih privrednih nastojanja, pa su ih osudile kao nespojive s postojećim prijateljskim i savezničkim odnosima. U najvećoj se mjeri od Male Antante udaljila Jugoslavija. Mađarski su gospodarski i politički činioци s najživljom pažnjom pratili to mijenjanje smjera u jugoslavenskoj vanjskoj politici.

Zainteresirani mađarski privredni činioци vezali su velike nade uz eventualno jugoslavensko-mađarsko zблиženje, mogućnost kojega je s razvojem događaja sve više dozrijevala. Jugoslavija je, naime, bila industrijski najslabije razvijena država među susjednim zemljama, pa je one industrijske artikle, koje nije sama proizvodila, puštala na svoj teritorij po nižim carinskim tarifama.³ Osobito su se industrija poljoprivrednih strojeva, te električna i kemijska industrija nadale velikim mogućnostima, ukoliko bi se uspjelo pronaći put do sporazuma s Jugoslavijom.

Jugoslavija je stavljala u izgled i mogućnost za poslove u vezi s posredovanjem kapitala. Pritjecanje inostranoga kapitala u balkanske države pokrenuto je tek nekoliko godina kasnije (1928 i 1929) negoli u Austriju i Mađarsku. Inostrani je kapital, ako je u to vrijeme uopće stizao u Jugoslaviju, bio spreman na pregovore s jugoslavenskim privrednim krugovima jedino uz posredovanje Beča ili Budimpešte. Mađarsko-jugoslavensko zблиženje podiglo bi značaj Budimpešte na području industrije poglavito u odnosu prema Pragu, a na području novčarstva u prvom redu u odnosu prema Beču.

U borbi s teškoćama izvoza stajali su interesi mađarske industrije i poljoprivrede, kako u pitanjima trgovinske, tako i u pitanjima carinske politike, općenito u stalnoj opreci jedni prema drugima. U pojedinim slučajevima između »Državnog saveza tvorničara« (GYOSZ — Gyáriparosok Országos Szövetsége) i »Mađarskog državnog privrednog saveza« (OMGE — Országos Magyar Gazdasági Egyesület, organ za zaštitu interesa veleposjednika) dolazilo ponekad zbog nepremostivosti u oprečnim gledištima do kobnih slomova, posljedice kojih su imale osjetne utjecaje na razvoj unutrašnjepolitičkih odnosa.⁴ Međutim, u pitanju zблиženja s Jugoslavijom činilo se uvijek, da se

³ V. o tome: Miksa Fenyő, A gyáripár a magyar termelésben. Vitairat a gyáripár vámvédelméről és közterheiről. (Tvornička proizvodnja u mađarskoj privredi. Rasprava o carinskoj zaštiti i javnim dažbinama industrijske proizvodnje.) Budimpešta 1931, str. 15.

⁴ Bilo je teških protivurječja u pitanjima carinske politike prema Austriji i Čehoslovačkoj. Ispostavilo se i to, da je ostvarenje sporazuma između OMGE i GYOSZ-a u pitanju sovjetsko-mađarskih trgovinskih odnosa zapravo nerješivo.

lako mogu uskladiti gledišta i interesi najrazličitijih i najoprečnijih kapitalista i veleposjednika.

Mogućnost korištenja bilo koje jugoslavenske trgovačke luke na Jadran-skom moru za ciljeve mađarske vanjske trgovine, osigurana sporazumom s povoljnim uvjetima, podjednako je bila u interesu kako industrijskog kapitala, tako i veleposjednika.

Interesi mađarskih veleposjednika i jugoslavenske poljoprivrede susretali su se u mnogim pogledima. Carinska politika Austrije i Čehoslovačke pod-jednako je zatvarala putove prema zapadu i mađarskom i jugoslavenskom izvozu. Obje je države na međunarodnom tržištu podjednako ugrožavala utak-mica prekomorskih država. Zato su u svrhu zajedničke obrane iskrslili planovi za stvaranje carinsko-političke fornte,⁵ u koju bi mogle biti uvučene i druge istočnoevropske države, u prvom redu Rumunjska.

Osim svega toga, OMGE se s izvjesnog gledišta nadala od mađarsko-jugoslavenskog zblizenja i porastu mogućnosti izvoza poljoprivrednih proizvoda Mađarske: »Ne samo naša industrija... nego i naša poljoprivreda ima značajne izvoznike interese prema Jugoslaviji, jer bi, naime, balkanske države mogle postati najprirodnije tržište za našu rasplodnu stoku i oplemenjeno sjemenje«.⁶

Preduvjeti za mađarsko-jugoslavensko zblizenje sazrijevali su. Taj smo razvoj dosad ocrtali sa dva stanovišta: prvo, kako se izmijenila uloga Jugosla-vije unutar Male Antante, i drugo, kakvi su gospodarski interesi primoravali mađarske vladajuće klase da pokušaju poboljšati odnose s Jugoslavijom. Sada pak moramo analizirati taj problem i s gledišta vanjske mađarske službene politike. To je potrebno već zbog činjenice, što državna vanjska politika, osim toga što općenito služi interesima vladajuće klase (i klasa), može u vanjskoj politici postići i izvjesnu samostalnost u odnosu prema nastoja-njima vladajuće klase, pa i ta njezina samostalna djelatnost može odigrati svoju ulogu u toku zbivanja.

Strateški cilj vanjske politike kontrarevolucionarnih vlada bio je ponovno vraćanje starih predratnih granica putem razrivanja jedinstva država Male Antante. Kad su se zainteresirani kapitalisti i veleposjednici iz neposrednih dnevnih potreba, primorani nužnošću da riješe pitanje pronalaska tržišta, obratili prema zblizenju s Jugoslavijom, dobili su podršku i sa strane službene vanjske politike. I vlada je, naime, smatrala umjesnim sređivanje jugoslaven-sko-mađarskih odnosa. Mađarska diplomacija, međutim, nije to pitanje tretirala na isti način, kao listovi GYOSZ-a ili OMGE, jer je mađarska vanjska politika gledala na odnos prema Jugoslaviji prvenstveno sa stanovišta *revi-zionističkih ciljeva* s obzirom na proširivanje državnih granica.

Mađarska je vanjska politika uvijek oštrim pogledom pratila razvoj od-nosa među pobjedničkim državama i kadgod bi primijetila ma i najmanju pukotinu u kompleksu pariških mirovnih ugovora, smjesta je nastojala da je iskoristi za svoje interese. Pošto je poslije godina 1926 i 1927 razvijala sve

⁵ Na pr. članak Aurela Varannai-ja (glavnog tajnika OMGE): *Gazdasági közlekedés Jugoszlávia és Magyarország között.* (Gospodarsko zblizenje Jugoslavije i Mađarske). *Magyar külpolitika*, 1927, br. 2.

⁶ *Köztelek*, 1. VII. 1926, str. 1027.

veću aktivnost, mađarska je vanjska politika težila prema onim snagama, koje su bile nezadovoljne podjelom svjetskih interesnih sfera poslije Prvoga svjetskog rata, pa su zato nastojale, da se izvrši nova podjela tih sfera.

Olabavljenje Male Antante i udaljivanje Jugoslavije od svojih saveznika otvorili su pred mađarskom vladom nove mogućnosti, da putem jugoslavensko-mađarskog zbliženja i dalje produbljuje to labavljanje, pa možda čak i posve raskine lanac Male Antante. Nije ona htjela mir i smirenje na južnim granicama države, nego je željela da putem razaranja Male Antante uravna stazu za pobjedu revizionističkih snaga, koje će izvršiti novu podjelu sfera.

Tako su se ciljevi mađarske vanjske politike sukobili sa životnim interesima Jugoslavije. Zbliženje dviju država bio je samo taktički korak, jer nije počivalo na trajnim temeljima.

Mađarska je vlada svoju politiku prema Jugoslaviji podredila u to doba talijansko-mađarskim odnosima, jer je tada jedino od Italije, koja je otvoreno isticala svoje nezadovoljstvo s pariškim mirovnim ugovorima, mogla očekivati potporu za ostvarenje svojih revizionističkih nastojanja da proširi državne granice. Tako je novi oblik »aktivnije vanjske politike« zapravo značio pojačanje orijentacije prema Italiji, premda nije raskidao ni s orijentacijom prema Engleskoj i Americi; ipak je tendencija osamostaljenja sve više jačala, pa je englesko-američka orijentacija izgubila svoju isključivost. »Aktivnija vanjska politika« mađarske vlade značila je u međunarodnoj politici ojačanje snaga, koje su zahtijevale »novu podjelu«, a podupirala je i utjecaj talijanskog imperijalizma u Srednjoj Evropi.⁷

Približavajući se Jugoslaviji, mađarska je vlada ustvari provodila protalijansku, a ne projugoslavensku politiku. Ostvarivanje mađarsko-jugoslavenskog zbliženja ovisilo je ustvari od talijansko-mađarskih i talijansko-jugoslavenskih odnosa.⁸ Čim se konstelacija međunarodne politike izmijenila — a to je uslijedilo vrlo skoro — mađarsko-jugoslavenski prijateljski odnosi skinuti

⁷ Zato je talijanska vlada podupirala i požurivala aktivniju vanjsku politiku Mađarske. U martu 1926 je državni sekretar za vanjske poslove Grandi, u pregovorima s Lajosom Walkóom. (Walkó je u to vrijeme bio ministar trgovine, ali je poslije ostavke Tibora Scitovsky-ja privremeno vodio i resor vanjskih poslova), »izrazio mišljenje, da će Mađarska poslije saniranja morati da uznastoji provoditi aktivniju vanjsku politiku.« (Zap. Min. v. p., Res. Pol. 1926—23—448.)

⁸ Prije nego što je uopće započeo pregovor s Jugoslavijom, predsjednik vlade Bethlen ispitao je stanovište talijanske vlade. »Prešavši na vanjskopolitička pitanja, istakao sam, da će se — obustavom financijske, kao i vojne kontrole, koja će, kako se predviđa, nastupiti još u toku ovog ljeta (vojna kontrola obustavljena je istom u maju 1927. Gy. M.) — dati mogućnost, da Mađarska uznastoji otada provoditi aktivniju politiku, nego prije. Pripremajući to, a s obzirom da bi Mađarska željela izvesti na čistac još nepročišćene odnose sa svojim susjedima, volio bih saznati, koji bi naš susjed, prema gledištu talijanske vlade, mogao biti onaj, s kojim bi sporazum, kada bismo željeli s njime stupiti u prijateljske odnose, naišao na simpatije talijanske vlade; da i u vezi s time postupi u skladu sa shvaćanjima talijanske vlade.« (Iz »Razgovora između predsjednika vlade grofa Bethlena i talijanskoga državnog sekretara za vanjske poslove Grandija 11. III. 1926.« Pocrtao Gy. M. Zap. Min. v. p., Res. Pol. 1926—23—154.)

Grandi je obećao, da će u roku od nekoliko dana dati pozitivan odgovor (Ibid.). Premda — koliko je meni poznato — dosada nije pronađen nikakav pisani dokument o odgovoru talijanske vlade, diplomatski koraci, što su uslijedili u toku 1926, jasnije govore o tom odgovoru od bilo kakvih zapisnika ili dokumenata.

su s dnevnog reda, bez obzira na aktuelne privredne interese pojedinih zainteresiranih grupacija kapitalističkih ili veleposjedničkih.

*
* * *

Razvijena industrija Italije nije se morala boriti samo s općenitim problemima pronalaženja tržišta, nego i s pitanjem nabavka sirovina. Usprkos činjenici, što je Italija iz Prvoga svjetskog rata izašla na strani pobjedničkih sila i na početku dvadesetih godina pojačala svoj utjecaj u basenu oko Sredozemnog mora i na Balkanskom poluotoku, nije ipak mogla riješiti pitanje tržišta za svoju robu, a bila je i dalje primorana da uvozi najvažnije sirovine, kao na primjer: ugljen, željezo, sirova ulja, drvo i žito. To je pitanje talijanski imperijalizam namjeravao riješiti putem daljih osvajanja i nametanja svoje vlasti na Balkanu i u Sredozemnom basenu. Ta su talijanska nastojanja u prvom redu ugrožavala interesne sfere Francuske; zato je slabljenje francuskog utjecaja poslije Ruhrske avanture i Lokarnskih sporazuma neobično pogodovalo Italiji.

Glavne imperijalističke suprotnosti na području oko Sredozemnoga mora nisu ustvari postojale između Italije i Francuske, nego između Engleske i Francuske. Engleska je u borbi za vlast nad Sredozemljem smatrala najopasnijim takmacem Francusku, zato je bila voljna potpomagati Italiju, ukoliko bi ona ustrajala u svojoj protufrancuskoj politici. Englesko-talijanska zajednička djelatnost pojačana je poslije Lokarnskih sporazuma. Rapallski sastanak 29. XII. 1925 i Livornski 30. IX. 1926 između Austina Chamberlaina, ministra vanjskih poslova V. Britanije, i Mussolinija, te englesko-talijanski sporazum postignut u siječnju 1926, kojim je pitanje ratnih dugova uređeno povoljno baš sa talijanskog gledišta, kameni su međaši te suradnje. Engleska i Italija su se međusobno podupirale na spornim područjima u Sredozemnom basenu. Kada je, na primjer, Engleska zbog Mosula bogatog naftom došla u sukob s Turskom, uživala je potporu Italije, a Italiji je Engleska pružila diplomatsku potporu u pripremanju španjolsko-talijanskih pregovora. Rezultat tih pregovora bio je španjolsko-talijanski sporazum o prijateljstvu potpisan 16. X. 1926, u kome je francuska štampa — ne bez razloga — vidjela demonstrativno davanje na javu nastojanja oko ponovne podjele francuskih kolonija u Africi.

U to je vrijeme postala živahnija i talijanska diplomatska djelatnost na nekim područjima Balkanskog poluotoka. Grčku je ona uspjela natjerati na suradnju u pitanju Mosula, s Rumunjskom, koja je kolebala između Francuske i Italije, također je uspjela postići sklapanje ugovora o »prijateljskoj i srdačnoj suradnji« 16. IX. 1926 (nakon što je u lipnju iste godine Rumunjska sklopila s Francuskom sporazum o prijateljstvu). Talijanska je diplomacija pojačala svoju aktivnost i u Mađarskoj, Bugarskoj i Albaniji.

Žarište francusko-talijanskog antagonizma na Balkanu bila je Jugoslavija. Italija se u klijeshima francusko-jugoslavenske vojne suradnje osjećala izvanredno nelagodno, pa je raskidanje tih klijeha bilo za talijanski imperijalizam životno pitanje. Između Jugoslavije i Italije morao je biti odlučan spor o tome, tko će postati gospodar na Jadranskom moru. U kalkulacijama talijanskoga kapitala Jugoslavija je igrala važnu ulogu kao tržište za plasman industrijske

robe i kao zemlja bogata sirovinama. Mnogo je zavisilo od toga, da li će Jugoslaviju, nakon što je istrgnu iz utjecajne sfere Francuske, uspjeti da primoraju na to, da stane uz Italiju.

Prilike su bile za Italiju pogodne. Talijanska je diplomacija iskoristila oslabljenje francuskog utjecaja, stvarni raspad Male Antante i suprotnosti gledišta u istočnoj Evropi i plela svoje mreže oko Jugoslavije. »Mussolini je računao s neprijateljskim osjećajima Mađara, pasivizmom Rumunja, žudnjom Bugara za osvetom i neutralnošću Grka. Njegova je međunarodna djelatnost postigla vrhunac u Tiranskim ugovorima.«⁹ Jugoslavija je zapala u opasnu situaciju: na svoje saveznike nije mogla računati, prijetila joj je potpuna izolacija, pa je bila primorana da se prilagodi prilikama i sporazumije s Italijom. U prilog je tom sporazumu s Italijom išlo, uza sve suprotnosti gledišta, i to, što su obje države u pitanju Anschlusa zauzele jedinstven, odbijajući stav; nadalje se ne smije izgubiti iz vida ni to, da je jugoslavenska poljoprivreda, koja se borila s teškoćama za izvoz svojih proizvoda, našla u Italiji svoje najvažnije tržište za izvoz.

Već u siječnju 1924 bile su gotove sve pripreme za francusko-jugoslavenski ugovor o savezu i vojnoj suradnji, ali jugoslavenska vlada nije tada mogla preuzeti na sebe obaveze i posljedice, koje je vukla za sobom ta isključivo profrancuska orijentacija. Dva dana poslije potpisivanja francusko-čehoslovačkog ugovora 27. I. 1924, Jugoslavija sklapa sporazum s Italijom — Jadranski (ili Rimski) pakt. Od dva glavna protokola Jadranskog pakta prvi je sporazum o Rijeci, koji je sadržavao rješenje teritorijalnih pitanja, a drugi je bio sporazum o prijateljstvu. Na temelju prve točke Jugoslavija je bila primorana da prizna aneksiju Rijeke od strane Italije, u drugoj su se pak točki sile ugovornice obavezale na neutralnost za slučaj napadaja na drugu stranu ugovornicu, te nadalje na to, da će se o svojim značajnijim vanjskopolićkim koracima prethodno uzajamno savjetovati zbog orijentacije.

Premda Jugoslavija nije Jadranskim paktom postala saveznica Italije, ipak je primila na sebe obavezu, da se njezina vanjska politika ne će sukobljavati s interesima Italije. Jadranski je pakt mogao postati ishodišna točka za zbliženje tih dviju država, koje su dotada kroz pet godina bile međusobno neprijateljski raspoložene.¹⁰

Slijedeća etapa jugoslavensko-talijanskog zbliženja poslije Jadranskog pakta bile su — kao posljedica pregovora u Veneciji i Firenci — Nettunske konvencije, sklopljene 20. VII. 1925, u kojima je sabrano oko tridesetak utanačenja za rješavanje brojnih spornih pitanja.

Međutim, ratifikacija Nettunskih konvencija se zavukla.

Pred kraj godine izvršen je pokušaj atentata na Mussolinija. Prigodcm osvetničkih akcija izvedenih poslije tog atentata, u Italiji je došlo do žestokih protuslovenskih pokreta (tako su, na primjer, napali zgradu tršćanskoga slovenskog lista »Edinost«), na koje je jugoslavenska štampa odgovorila živim

⁹ Milorad Yan ochevit ch, La Yougoslavie dans les Balkans. Son rôle diplomatique depuis la guerre. Paris 1956, str. 255.

¹⁰ U vezi sa sporazumima sklopljenim s Italijom, vidi: Gilbert In der Maur, Die Jugoslaven einst und jetzt, Leipzig—Wien 1936. Janošević, n. dj. Robert Machray, The Little Entente, London, s. a. Lazar Marković, La politique extérieure de la Yougoslavie, Paris 1935.

prototalijanskim napadajima i uz to oštro kritizirala protalijansku politiku ministra vanjskih poslova Ninčića. Javno se mišljenje sve otvorenije obaralo na sporazume sklopljene s Talijanima, u kojima je Jugoslavija učinila i previše ustupaka u korist Italije. Takvo općenito raspoloženje na koncu godine nije nikako pogodovalo ratifikaciji Nettunskih konvencija.

Ninčić se uhvatio u koštac s prototalijanskim raspoloženjem javnog mišljenja, a svoj je položaj pokušao učvrstiti time, što je u svibnju 1926 otputovao u Pariz. Prigodom te posjete Parizu, jugoslavenski je ministar vanjskih poslova nastavio pregovore o francusko-jugoslavenskom ugovoru, koji je u datim okolnostima smatrao ostvarivim samo pod uvjetom, ako bi mu prethodilo francusko-talijansko zbliženje. Jugoslavenska je diplomacija nastojala da izbjegne vrlo neugodnu situaciju svog položaja između čekića i nakovnja posredovanjem između dviju sila suprotnih gledišta. To posredovanje, dakako, nije moglo uroditi uspjehom, pa tako nije mogao biti postignut ni francusko-jugoslavenski ugovor.

Usprkos neuspjelom putu u Pariz, prijateljska politika prema Italiji nije napuštena, nego se naprotiv činilo, da vlada može svojom voljom utjecati na beogradski parlament. Doista je u lipnju 1926 skupština ratificirala više trgovinskih, pomorskih, plovidbenih i sl. konvencija s Italijom. Taj je uspjeh, istina, imao i svoje naličje, jer je ratifikaciju izglasala manjina. Velik dio narodnih poslanika, ne htijući istupiti protiv vlade niti pak staviti na kocku svoju popularnost, radije se nije prilikom glasanja uopće pojavio na sjednici Skupštine. Dvanaest dana poslije toga glasanja, 21. VI. 1926, predložene su Skupštini na ratifikaciju Nettunske konvencije. Stalno burne sjednice nisu nikako dovodile ratifikaciju do konca. Prvog su srpnja članovi parlamenta otišli na odmor, a da prije toga nisu ratifikaciju ni izglasali.

Ninčić je u rujnu, na sjednici Društva Naroda u Ženevi, obećao Grandiju, da će Nettunske konvencije, uzakonjenje kojih je talijanska vlada smatrala preduvjetom za svako dalje zbližavanje, biti ratificirane do kraja godine. Talijanski je ministar vanjskih poslova primio to na znanje. Činilo se, da zbliženje Italije i Jugoslavije, usprkos u međuvremenu iskrslim događajima, napreduje na započetom i utrtom putu.

*
* * *

Čim su se poboljšali talijansko-jugoslavenski odnosi, zbližile su se međusobno i Mađarska i Jugoslavija. U toku 1926 započeti su pregovori između poslanika objiju zemalja. Prve su uspjehe postigli u lipnju sklapanjem više saobraćajnih i pravnih sporazuma. U srpnju su uspješno završeni i pregovori u svrhu pripremanja trgovinskog ugovora. Te su uspješne pregovore općenito ocjenjivali tako, kao da su samo koraci prema međusobnom razumijevanju službenih krugova u obje države. Otada su se neprijateljski glasovi štampe ublažili, a javno se mišljenje pripremalo za eventualnu mogućnost sklapanja ugovora o prijateljstvu.

Tom je očekivanju išao u prilog govor regenta Nikole Horthyja, održan na mohačkom bojištu o četiristogodišnjici poraza kod Mohača, koji je izazvao veliku senzaciju, jer je u njemu regent progovorio prijateljskim glasom ne

samo o starom protivniku, »krvnom rođaku« Turskoj, nego i Jugoslaviji, tretiranoj dotle kao neprijateljska zemlja. »Vjerujem i nadam se — izrazio je Horthy stanovište službene Mađarske prema Jugoslaviji — da će i tu moći uskoro nastupiti staro prijateljstvo i shvaćanje.«¹¹

Horthyjev je govor izazvao u Beogradu velik odjek. Već prvog su ga dana listovi donijeli pod velikim naslovima, ali bez ikakvih komentara. Drugog su dana svi vodeći listovi, očito na poticaj vlade,¹² pisali uvodnike o mogućnosti, da se eventualno približava neki sporazum.

U rujnu su ministri vanjskih poslova, Ninčić i Walko, prigodom već spomenutog zasjedanja Društva Naroda, nastavili pregovore. Obadvije su se strane izjasnile spremnima da sklope ugovor o miru i arbitraži. Jugoslavija je bila spremna da jednu svoju dalmatinsku luku, Split, osigura kao slobodnu zonu i stavi je na raspolaganje mađarskoj pomorskoj plovidbi i vanjskoj trgovini. U listopadu je jugoslavenski ministar vanjskih poslova u jednom svom izvještaju izrazio nadu, da će odnosi Jugoslavije s Mađarskom biti u budućnosti sve bolji, pa je nadodao, da Mađarska ima pravo da dođe do izlaza na more.¹³

U drugoj polovici 1926, veze između Mađarske i Jugoslavije razvijale su se najpovoljnije. Trgovačko izaslanstvo Jugoslavije u Budimpešti počelo je izdavati u obliku rukopisa list »Jugoszláv Közgadasági Értesítő« (Jugoslavenski opći privredni informator), kojemu je bio cilj upućivanje zainteresiranih tvrtki, što su se zanimale za tržište u Jugoslaviji. U isto vrijeme otvoren je u Zagrebu mađarski konzulat, koji je, kako je napisalo GYOSZ-ovo glasilo, bio »davna želja zainteresiranih mađarskih privrednih krugova.«¹⁴

Činilo se, da sve napreduje na najboljem putu prema sklapanju jugoslavensko-mađarskog ugovora o prijateljstvu, ali su događaji pri kraju godine uništili te izgledе.

Beogradski parlament nije izrazio želju da ratificira Nettunske konvencije, javno je mišljenje Jugoslavije sve glasnije osuđivalo smjer prijateljskih odnosa s Italijom, a kad su u studenom 1926 u Italiji uhapsili vođu slovenske manjine, prototalijansko je raspoloženje buknuo takvom snagom, da je vlada bila prema njemu nemoćna.

Kad je talijanska vlada uvidjela, da Jugoslaviju ne će moći skrenuti na put označen talijanskim imperijalizmom, ona je 27. XI. 1926 sklopila prijateljski ugovor s Albanijom. Vlada nije o tom svom koraku prethodno konzultirala jugoslavensku vladu, čime je povrijedila Jadranski pakt. Tiranski sporazum značio je otvoren prekid s Jugoslavijom. Taj korak talijanske diplomacije Beograd je primio s velikim i burnim negodovanjem i prototalijanski je smjer politike bio naposljetku napušten. Ninčić, koji je od sklapanja mirovnih ugovora stalno držao resor ministra vanjskih poslova, morao je dstupiti.

Pogoršanje jugoslavensko-talijanskih odnosa povuklo je za sobom ohlađene veza između Jugoslavije i Mađarske. Poslije prikazanih događaja, stvar njihova zbliženja nije više bila službena vladina politika, premda je i usprkos tome na objema stranama bilo utjecajnih krugova, koji su i dalje radili na učvršćenju privredno-političkih veza između tih dviju država. Zastupnik takve

¹¹ Budapesti Hirlap, 31. VIII. 1926.

¹² In der Maur, n. dj., str. 427.

¹³ Vidi opširnije: In der Maur, n. dj., str. 428—429.

¹⁴ Magyar Gyáripár, br. 9, 1. X. 1926.

orijentacije bio je sa strane Jugoslavije Lazar Marković, stari radikalni političar, koji je u prvoj polovici ožujka 1927 nastavio pregovore u Budimpešti. Zastupnici mađarske vlade su tada već bili zabacili plan o približenju prema Jugoslaviji, pa su se spremali u Rim, da — namjesto ugovora s Jugoslavijom — sklope ugovor s Italijom. Njihova je riječ tada bila zapravo glas Rima. Markovića su primili prijateljski, ali su mu dali do znanja, da do suradnje može doći samo u tom slučaju, ako Jugoslavija, prekinuvši sa svojim dosadašnjim tradicijama, stane uz Italiju i Mađarsku.¹⁵

Poslije kratkog puta prema zbliženju, putovi jugoslavenske i mađarske vanjske politike opet su krenuli protivnim smjerovima. Sredinom ožujka formirana je u Beogradu nova vlada, u kojoj je ministar vanjskih poslova postao Voja Marinković, pristalica profrancuske orijentacije. Politika, koju je zastupao Lazar Marković — a koju je Ninčićev nasljednik na položaju ministra vanjskih poslova Ninko Perić, barem tolerirao, ako je baš i nije podupirao — skinuta je s dnevnog reda.

Na početku travnja su Mađarska i Italija, obadvije nezadovoljne mirovnim ugovorima, sklopile ugovor o prijateljstvu. Jugoslavija je pak na dan devete godišnjice primirja poslije Prvoga svjetskog rata, 12. XI. 1927, potpisala saveznički ugovor s Francuskom u znaku zajedničke obrane mirovnim ugovorima uspostavljenih granica i održanja postojećeg poretka.

Četrnaest dana poslije jugoslavensko-francuskog ugovora bio je dovršen i odgovor Italije: drugi Tiranski ugovor, koji je 20-godišnjim obrambenim savezom vezao Albaniju za sudbinu Italije.

Poslije neuspjeha talijansko-jugoslavenskog zbliženja, talijanska je diplomacija uznastojala oko zaokruživanja i potpune izolacije Jugoslavije. Između godina 1927 i 1931 Italija je sklopila saveze o prijateljstvu sa svima susjedima Jugoslavije — s Grčkom, Bugarskom, Rumunjskom, Mađarskom, Austrijom i Albanijom, a osim toga još i sa Turskom. Prijateljstva s Jugoslavijom bila je konačno primorana da se definitivno odrekne.¹⁶

Najakutniji problem mađarske privrede, pitanje tržišta, nije, zbog prekida u pregovorima s Jugoslavijom, mogao biti s uspjehom priveden bliže rješenju.

III. TALIJANSKO-MAĐARSKI UGOVOR (1927).

Nekoliko mjeseci poslije prekida u pregovorima vođenim s Jugoslavijom potpisan je 5. IV. 1927 u Rimu mađarsko-talijanski ugovor o prijateljstvu i arbitraži.¹⁷ Prema smjernicama u onim mjesecima, koji su mu prethodili, taj

¹⁵ »Diese Feststellungen, in Verbindung mit der angekündigten Romreise Bethlens, deuteten darauf hin, dass Italien hinter den Kulissen des ungarischen Angebotes gestanden war...« In der Maur, n. dj., str. 431.

¹⁶ Vidi o tom Marković, n. dj., str. 178—179. Talijanska je lada vanredno zadužila Rumunjsku ratifikacijom besarabijskih protokola (8. III. 1927.).

¹⁷ XXVIII. Drž. protokol iz 1927: »O protokolaciji prijateljskog, miroljubivog i arbitražnog ugovora sklopljenog s Italijom u Rimu 5. aprila 1927. godine«. Ugovor je glasio na 10 godina, a sastojao se iz dva glavna dijela: prvi član utvrđuje vječno prijateljstvo i mir između kraljevine Mađarske i Italije; u idućim se članovima obje države ugovornice obavezuju na izabrani sud za rješavanje svih spornih pitanja, koja bi među njima nastala. Ako se ugovor ne otkáže godinu dana prije isteka, on ostaje na snazi daljih deset godina.

novi ugovor nije značio neku promjenu, jer smo vidjeli, da su planiranu prijateljsku vezu s Jugoslavijom namjeravali postići samo u znaku talijanske orijentacije. Očito je, da su mađarsko i talijansko ministarstvo vanjskih poslova uskladili svoju politiku prema Jugoslaviji.

Mađarska je vanjska politika prvobitno uzela u razmatranje koncepciju dvaju paralelnih ugovora o prijateljstvu i arbitraži. Prigodom zasjedanja Društva Naroda u rujnu 1926, Walko nije dotakao pitanje takvog ugovora samo u pregovorima s ministrom vanjskih poslova Jugoslavije, nego i u svojim pregovorima s Grandijem — također u Ženevi.¹⁸ U početku su dakle pregovori s Jugoslavenima i Talijanima tekli paralelno uz isticanje sličnih ciljeva.

Prekidanje jedne niti, osujećenje jugoslavensko-mađarskih pregovora, nije uslijedilo zbog toga, što je mađarska vanjska politika promijenila svoje smjernice, ono je — naprotiv — uslijedilo baš poradi toga, što su smjernice mađarske vanjske politike ostale nepromijenjene, jer su ostale protalijanske i tada, kad su jugoslavensko-talijanski odnosi ohladili.

Kemijska formula mađarske vanjske politike ostala je stara, ali se u novim grupacijama preinačilo njezino djelovanje. Mađarska bi diplomacija, za slučaj da su pregovori s Jugoslavijom uspjeli, bila dospjela u udobniji položaj, jer bi bila mogla pojačati svoje mogućnosti taktiziranja. Prijateljstvo sklopljeno s Jugoslavijom, koja je pripadala Versajskom sistemu, moglo je ublažiti jednostrano stanovište ugovora sklopljenog s Italijom, koja je nastojala da oružanom revizijom poništi mirovne ugovore. U datoj međunarodnoj situaciji mađarska vlada još nije mogla otvoreno i nedvojbeno stati na stranu onih, koji su zahtijevali oružanu reviziju versajskog poretka, zato bi s njezina stanovišta bilo za nju oportunije i povoljnije, da je mogla bolje kamufilirati ciljeve svoje vanjske politike. Međutim, raskidom niti jugoslavensko-mađarskih pregovora, mađarska je diplomacija izgubila svoj zaštitni plašt, pa se pred svijetom pojavila golija.

Talijansko-mađarski ugovor je zbog poraza paralelno planiranoga jugoslavensko-mađarskog sporazuma dobio obilježje jednostranijeg i otvorenijeg isticanja pristupa snagama, koje su bile protivne poretku ostvarenom mirovnim ugovorima, nego što je to željela mađarska vlada.

Produbljivanje talijansko-mađarskih odnosa nije značilo, da je mađarska vlada željela prekinuti, ili mogla prekinuti svoju dotadašnju orijentaciju prema Engleskoj. Nije moglo biti ni govora o oslabljenju englesko-mađarskih veza; u tim je odnosima sve ostalo po starom, premda se sada započinjalo i s nečim novim.

Dvojni orijentaciju mađarske vanjske politike olakšavala je činjenica, da je u Sredozemnom basenu i na Balkanskom poluotoku Engleska ustvari surađivala s Italijom. (U vrijeme pripremanja talijansko-mađarskih pregovora pri koncu rujna 1926 sastali su se u Livornu Mussolini i Chamberlain.) Mađarska je zapravo sklapala prijateljstvo s »prijateljevim prijateljem« i time je

¹⁸ Grandi je tada privremeno, još u neslužbenoj formi, predložio, da se sklopi mađarsko-talijanski ugovor o arbitraži. Vidi o tome: Zap. Min. vanj. posl. Res. Pol. 1926—23—448.

mogla pobuditi privid, kao da između njezine talijanske i engleske orijentacije nema bitnijih opreka, pa tako ispraviti donekle situaciju, koja je nastala ohladnjivanjem jugoslavensko-mađarskih odnosa.

Kada je mađarsko ministarstvo vanjskih poslova utiralo put talijansko-mađarskom ugovoru, ono je gradilo na englesko-talijanskoj suradnji i osiguralo se, da će njegove pregovore s Italijom u Londonu gledati s blagonaklonošću.¹⁹

Prividno je situacija bila slična onoj, kao prilikom započinjanja pregovora s Jugoslavijom. Mađarska se diplomacija približavala Jugoslaviji, jer je to odobravala i talijanska vlada, a u doba mađarsko-talijanskih pregovora mađarsko je ministarstvo vanjskih poslova računalo na odobravanje Engleske. Potezi su slični, ali su razlike bitne. Dok je oblikovanje jugoslavensko-mađarskih odnosa u datoj situaciji ovisilo o Italiji, talijansko-mađarsko zbliženje nije ovisilo o englesko-mađarskim odnosima. Pri talijansko-mađarskom zbližavanju došle su već do izražaja nove grupacije snaga usmjerene prema oslobađanju od oslonca na Englesku — tada privremeno još oprezno, vrlo vješto čuvajući sva pravila igre i zadržavajući (ali i podrivajući) lance ranijih veza. Razlika je bila izrazita već i po tome, što su još prije otpočinjanja pregovora s Jugoslavijom zatražili mišljenje Talijana, dok Englesku, međutim, nisu prethodno ni obavijestili o namjeri da pregovaraju s Italijom. Mađarska je svoje pregovore s Jugoslavijom započela u znaku talijanske orijentacije, dok se pregovori vođeni s Italijom nisu u suštini uopće ticali engleske orijentacije mađarske vlade. Engleska je diplomacija bila prijateljski naklonjena Italiji u odnosu protiv Francuske, ali je inače osamljenim nastojanjima talijanskog imperijalizma nastojala uvijek parirati kao suparnica. Talijansko zauzimanje teritorija na jugoistoku Evrope nije se, na primjer, slagalo s interesima Engleske, a i na mađarsko-talijanske pregovore je engleska diplomacija gledala ljubomornim očima.

Engleski poslanik u Budimpešti posjetio je 10. III. 1927 mađarsko ministarstvo vanjskih poslova i zanimao se za planirano mađarsko-talijansko zbliženje. Poslanik je, uz ostalo, zapitao i to, da li će predvideni ugovor prelaziti okvire uspostavljanja isključivo prijateljskih odnosa? Zamjenik ministra vanjskih poslova, koji je raspravljao s poslanikom, shvativši upozorenje, skriveno u tom pitanju, odgovorio je niječno, i izjavio, da je ministarstvo vanjskih poslova namjeravalo uputiti englesku vladu u svoj pothvat,²⁰ jer je uvjereno, da će London s odobravanjem prihvatiti osnovu za mađarsko-talijansko zbliženje. Napokon je, u namjeri da ublaži mučnu situaciju, uvjeravao poslanika, kako

¹⁹ »Englesko-talijanski odnosi su zasada, prema pouzdanim informacijama, osobito dobri, pa se — s obzirom na to — čini suvišnim pripremati Foreign Office za naše rimske pregovore, jer će — prema gornjemu — u Londonu sigurno s blagonaklonošću gledati na naša utančenja. Prirodno je, da ne ćemo učiniti ništa što bi se kosilo s engleskom orijentacijom.« Šifrirani brzojav ministra vanjskih poslova Mađarske upućen poslaniku u Rimu 4. III. 1927. (Vidi: Zap. Min. v. p., Res. Pol. 1927—23—87.)

²⁰ O tome je stvarno bilo govora. Vidi gore spomenuti šifrirani brzojav od 4. marta.

je »prirodno, da predviđeni sporazum ne bi značio, da se mi obavezujemo na provođenje talijanske politike«. ²¹

Talijansko-mađarski ugovor o prijateljstvu i arbitraži, potpisan u travnju 1927, ustvari je prelazio granice ugovora o uspostavljanju prijateljskih odnosa: njegova je tajna klauzula formulirala vojne sporazume. Tadašnja međunarodna situacija još nije bila prikladna za otvoreni napadački nastup mađarskog imperijalizma, jer se moralo voditi računa o mirnodopskom stanju i o anglo-američkom utjecaju, koji se osnivao na novčanoj premoći. Zato je Mađarska mogla vojne pripreme vršiti samo u tajnosti. Nikakve vojne obaveze nije mogla prihvatiti otvoreno, jer bi to izazvalo negodovanje ne samo Male Antante i Francuske, nego i Engleske, ljubomorne na Italiju. Zato je mađarska vlada s Italijom sklopila prijateljski, a ne saveznički ugovor, zato je zatajila čak i pred Engleskom tajnu korespondenciju u vezi s tim ugovorom. ²²

Mađarska je vlada i u godinama poslije talijansko-mađarskog ugovora, kad se je glas revizionizma stvarno već dosta pojačao, nastojala, odnosno bila primorana da nastoji, kako joj vanjska politika ne bi otvoreno došla u protivnost s namjerama engleske vlade.

Mađarski ministar vanjskih poslova upućuje u siječnju 1928, među ostalim, poslanika Mađarske u Rimu i na to, da, »doduše, ne pismeno, ali u vidu neke prigodne napomene, upozori Mussolinija na onaj privredni, novčano zavisni položaj, koji postoji između mađarskog novčarstva i londonskog Cityja«. ²³

Za Mađarsku je City uglavnom predstavljala Rotschildova grupa — londonska banka Rotschilda, Schrödera i Baringa. Ta je grupa igrala vodeću ulogu u državnim zajmovima poslijeratne Mađarske. Dok su u doba Monarhije bili bečki Rotschildi bankari Ugarske, tu su ulogu preuzeli poslije rata prema mađarskoj tržištu londonski Rotschildi.

Ma koliko se prijateljstvo s Italijom činilo mađarskoj vladi prisnim, simpatičnim, nisu smjeli zaboraviti na njegovu manje simpatičnu stranu, t. j. na to, da je Italija bila i privredno i financijski najslabija velesila. Italija nije mogla pružati zajmova. ²⁴ Mađarska je, pak, zbog održavanja stabilizacije, bila primorana da uzima sve nove i nove zajmove. Međutim, novac je prvenstveno mogla dobiti iz Engleske i Sjedinjenih Država Amerike — a i odatle većinom posredovanjem Engleske. U tome je objašnjenje činjenice, da je mađarska vlada bila primorana da se prilagodi i Americi, a prije svega Engleskoj, za koju su je vezivali lanci prezaduženosti i financijske ovisnosti.

²¹ »Razgovor između grofa Khuen-Héderváry-ja (Sándor) i Sir Collville Barclay-a, poslanika Engleske u Budimpešti«. Primjedba u Zap. Min. v. p., Res. Pol. 1927—23—114, 10. marta.

17. III. upućena je poslaniku Mađarske u Londonu instrukcija, da obavijesti englesko ministarstvo vanjskih poslova o osnovama za sklapanje mađarsko-talijanskog ugovora o arbitraži, i to na način, na koji je to grof Khuen-Héderváry predočio poslaniku Engleske u Budimpešti. (Ibid.)

²² »... kako sadržaj, tako uopće čak i postojanje toga, treba — izuzevši Palazzo Chigi — pred svakim držati u strogoj tajnosti.« Zap. min. v. p. 1927—23—127.

²³ Zap. Min. v. p., Res. Pol. 1928—23—699.

²⁴ God. 1928 i 1929 bilo je govora o tome, da će Italija dati Mađarskoj zajam, koji bi joj poslužio za ciljeve naoružanja. U tom je smislu sklopljen i sporazum. Usprikos tome, od zajma nije bilo ništa, jer Talijanska banka nije mogla da ga ostvari. Vidi o tome, na pr., Zap. Min. v. p., Res. Pol. 1928—23—440, i 1929—23—332.

S Engleskom je »Mađarska u novčano ovisnoj situaciji«, izjavio je sam predsjednik vlade Bethlen u travnju 1928 prigodom jednoga tajnog savjetovanja s Mussolinijem, i dodao, da je Mađarska »primorana na ovisnost o dobroj volji Engleske« i da ne bi mogla otvoreno slijediti takvu politiku, kakvu Engleska načelno odbija.²⁵

*
* * *

S obzirom na to, da su dalji pregovori s Jugoslavijom prekinuti, skinuto je s dnevnog reda i pitanje splitske luke. U promijenjenoj situaciji Split je zamijenila Rijeka, koja je tada bila u posjedu Italije. Istodobno s talijansko-mađarskim ugovorom o prijateljstvu, mađarski je predsjednik vlade u Rimu potpisao i preventivni sporazum o pitanju riječke luke.

Kada je Bethlen izvijestio svoju Stranku jedinstva o putu u Rim, spomenuo je kao prvi od ciljeva svojih pregovora upravo pitanje riječke luke.²⁶ Zaista su u pitanju pojačanja mađarskog izvoza neprestano zainteresirani industrijski, trgovački i poljoprivredni krugovi smatrali vanredno važnim, da olakšaju trgovačke putove robe osiguranjem eksploatacije jedne pomorske luke. Nadali su se, da će preko Rijeke pojačati vanjskotrgovinske veze Mađarske s Bliskim Istokom, Malom Azijom i državama oko Sredozemnog mora, Grčkom, Turskom, Egiptom i drugima. Rijeku su smatrali sigurnosnim ventilom mađarske privrede.

Premda je ugovor o prijateljstvu, sklopljen s Italijom, utro put za mirnodopsko rješenje pitanja tržišta i razvijanje trgovačkih veza, to mu ipak nije bio pravi cilj. Taj je ugovor ustvari pripravljaio nasilno rješenje pitanja tržišta, a s gledišta mađarske vanjske politike imao je poslužiti revizionizmu, kojemu je gospodarski cilj bio da ponovo unutar istih državnih granica sjedini stara tržišta i izvore sirovina za mađarsku industriju i poljoprivredu. Podaci, koji nam stoje na raspoloženju, ukazuju na to, da je mađarska vlada smatrala oružanu reviziju mirovnih ugovora ostvarivom i očekivala je u relativno kratkom roku, unutar 3—6 godina. Zato je putove mirnodopskog rješenja pitanja tržišta (razvijanje trgovačkih veza i sl.) podredila putovima (privremeno kamufliranoga) nasilnog oružanog rješenja.

S mađ. rukopisa preveo
Enver Čolaković

Z u s a m m e n f a s s u n g

Der Autor schildert die Veränderungen, welche in den Beziehungen zwischen Ungarn, Jugoslawien und Italien in den J. 1926 und 1927 eingetreten sind. Obzwar Ungarn, nach der Genesung seiner Wirtschaft im J. 1924, im Interesse seines Exportes wie auch, vor allem, in der Absicht, die Kleine Enterte je mehr zu schwä-

²⁵ Zap. Min. v. p., Res. Pol. 1928—23—265.

²⁶ V. o tome Köztelek, 1927, str. 768. Bethlen je svoj izvještaj održao 2. V. 1927. Vidi Bethlen, n. dj. II, str. 171.

chen, die Politik der Annäherung an Jugoslawien selbst anbahnte und dabei an beträchtliches Entgegenkommen seitens der jugoslawischen Regierung rechnen konnte, blieb dieser Versuch zuletzt doch erfolglos. Er scheiterte an dem erneuerten Antagonismus Jugoslawiens und Italiens, mit welchem Ungarn, seiner revisionistischen Ziele wegen, gerade damals sehr enge Beziehungen anknüpfte. Die ungarische Regierung befolgte ja damals eine ausgesprochen proitalienische, nicht aber eine projugoslawische Politik. Die Möglichkeit einer Annäherung an Jugoslawien war also von den Beziehungen Italiens mit Ungarn einerseits und mit Jugoslawien andererseits abhängig. Ende 1926 schlug der Versuch Italiens, die Aussenpolitik Jugoslawiens an sich zu ketten, endgültig fehl, und ein Jahr später (1927) wurde der Vertrag Jugoslawiens mit Frankreich unterzeichnet. Im April desselben Jahres ging auch Ungarn den Freundschaftsvertrag mit Italien ein und brachte somit seine wirtschaftlichen Interessen der revisionistischen Aspirationen zum Opfer.

H I S T O R I J S K I
Z B O R N I K

GODINA XI—XII.

1958—1959.

Redakcioni odbor:

OLEG MANDIĆ
JAKŠA RAVLIĆ
JAROSLAV ŠIDAK

Glavni i odgovorni urednik:

JAROSLAV ŠIDAK

IZDAJE
POVIJESNO DRUŠTVO HRVATSKE
ZAGREB

Štampanje završeno početkom mjeseca jula 1960.